

INSTITUTT FOR ESTETISKE FAG
INSTITUTT FOR YRKESFAGLÆRERUTDANNINGEN

UNGE HENDER

Grunnskolen som satsningsarena
for yrkesfag og håndverksverksferdigheter?

Eva Lutnæs, Marit Lensjø, Tore Andre Ringvold, Torill Hammeren
Møllerhagen, Ingri Strand, Lars Rolf Larsen, Karen Brænne,
Malin Sofie Landmark og Bibbi Omtveit

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

CC-BY-SA versjon 4.0

OsloMet Skriftserie 2025 nr 11

ISSN 2535-6992 (online)

ISBN 978-82-8364-726-6 (online)

OsloMet – storbyuniversitetet

Universitetsbiblioteket

Skriftserien

St. Olavs plass 4,

0130 Oslo,

Telefon (47) 64 84 90 00

Postadresse:

Postboks 4, St. Olavs plass

0130 Oslo

Godkjent for publisering av studieleder Kari Saasen Strand ved Institutt for Estetiske fag,
og instituttleder Anna Hagen Tønder ved Institutt for yrkesfaglærerutanning.

Forord

Dette prosjektet ble mulig takket være såkornmidler fra OsloMets barn- og ungesatsning. Blant 59 søknader var vi et av 12 prosjekter som fikk støtte i desember 2024 – en annerkjennelse vi setter stor pris på. Gjennom våren 2025 besøkte vi tre ungdomskoler i Oslo. Der intervjuet vi elever, lærere, rådgivere og skoleledere om arbeidslivsfag, kunst og håndverk, og hvordan skolenes praksis peker mot yrkesfaglige utdanningsprogram. Vi retter en stor takk til de tre ungdomskolene som åpnet dørene for oss. Denne populærvitenskapelige rapporten er skrevet for skoleledere, politikere, lærere og lærerstudenter.

Såkornmidlene har ført to fagmiljø ved OsloMet sammen: *yrkesfaglærerutdanning* ved Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, og *lærerutdanning i praktiske og estetiske fag for trinn 1-13, design, kunst og håndverk* ved Fakultet for teknologi, kunst og design. Til sammen har ni forskere deltatt med ulike fag- og erfaringsbakgrunn. Det har gitt oss spennende diskusjoner og nye perspektiver underveis – og et felles engasjement for å utfordre og for å utforske utdanningspraksiser fra 1.-13. trinn, og i lærerutdanningene.

Prosjektet har allerede satt spor. Vi har delt funn og erfaringer på en samling for såkornmidler i barn- og ungesatsningen på OsloMet og på den årlige Barn- og unge på tvers konferansen for OsloMet-ansatte. Vi har deltatt som innledere i arrangementet *En mer praktisk skole – hva skal til?* under Arendalsuka og på Forskningsdagene på Holmlia – der barn fikk prøve seg på «sagbattle».

Men arbeidet stopper ikke med denne rapporten. Vi planlegger forskningsartikler basert på intervjumaterialet, og utvikle søknader om ekstern forskningsfinansiering. Det gjenstår mye før spørsmålstegnet bak prosjektittelen *Unge hender – grunnskolen som satsningsarena for yrkesfag og håndverksferdigheter?* kan erstattes av et punktum.

Sammendrag

Prosjektet undersøker hvordan grunnskolen kan bidra til at flere elever utvikler håndverksferdigheter og motivasjon for yrkesfaglige utdanningsløp. Bakgrunnen er bekymring for økende skoletrøtthet, lav motivasjon og svake faglige forutsetninger blant elever som senere faller fra i videregående opplæring. Forskning viser at frafall ofte henger sammen med manglende grunnlag fra grunnskolen, og dagens teoretiske vektlegging kritiseres for å gi lite rom for praktiske og erfaringsbaserte læreformer. Samtidig peker både arbeidsliv og nasjonale prognoser på et stort behov for fagarbeidere i årene som kommer. Prosjektet retter særlig oppmerksomheten mot arbeidslivsfag og kunst og håndverk – to fag der bruk av verktøy, materialer og praktiske arbeidsprosesser står sentralt.

Gjennom intervjuer på tre ungdomsskoler i Oslo undersøker prosjektet hva som hemmer og hva som fremmer gode læringsforløp innen praktiske fag. Lærere, elever, rådgivere og skoleledere beskriver både muligheter og barrierer – fra tilgang på verksteder, utstyr og kompetanse, til status, struktur og prioriteringer i skolens organisering. Særlig belyses hvordan grunnskolen kan gi elever erfaringer som skaper mestring, motivasjon og yrkesfaglige drømmer.

Prosjektets mål er å synliggjøre hvilke rammer, praksiser og faglige grep som kan gjøre grunnskolen til en reell satsningsarena for yrkesfag og håndverksferdigheter. Gjennom modeller, tematiske analyser og stemmer fra feltet peker rapporten på nødvendige tiltak lokalt og nasjonalt. Ambisjonen er at spørsmålet i prosjektets tittel – *Unge hender – grunnskolen som satsningsarena for yrkesfag og håndverksferdigheter?* – kan erstattes med et tydelig punktum.

Avslutningsvis i rapporten oppsummeres hva som må til for at grunnskolen skal kunne spille en reell rolle i å styrke elevers håndverksferdigheter, yrkesfaglige kompetanse og motivasjon. For å styrke elevenes håndverksferdigheter må skolene prioritere mer tid i verksted, god tilgang på verktøy og materialer samt hensiktsmessige gruppestørrelser. Lærere med håndverks- eller yrkesfaglig bakgrunn fremstår som særlig viktige rollemodeller, og behovet for systematisk kompetanseutvikling er stort. Skoleledelsens støtte og anerkjennelse av praktiske fag er avgjørende for å sikre gode rammer.

Yrkesfag må bli mer synlige i skolehverdagen gjennom konkrete prosjekter, integrering i flere fag og bruk av lærlinger og faglærte som rollemodeller. Arbeidslivsfag bør løftes som et attraktivt fag for alle elever, gjerne som et obligatorisk fag med tydelig yrkesfaglig profil og mulighet for inntektsgivende arbeid og yrkesnære oppgaver.

Til slutt fremheves betydningen av rådgivning, samarbeid med videregående skoler og bedrifter, korrigering av myter om yrkesfag og en bredere kulturendring der yrkesfag anerkjennes som en stolt og likeverdig utdanningsvei.

Innhold

Forord	ii
Sammendrag	iii
Innledning	1
Struktur i rapporten	3
Hvilke spørsmål reises gjennom prosjektet?	3
Metodisk tilnærming	3
Gjennomføring av intervju.....	4
Hva gjør grunnskolen til en satsningsarena for håndverksferdigheter? -og hva står i veien	5
Mestringsfølelse gjennom praktisk arbeid	6
Tilgang på materialer muliggjør kreativt arbeid	7
Kompetente lærere som støtter og tilrettelegger for arbeid med håndverk	7
Mengdetrening i et spesialisert område i arbeidslivsfag	7
Alt som står i veien for å komme seg inn på verkstedet	7
Nedprioritering av faget og timer som faller bort	8
Begrensninger i tilgangen på verktøy og utstyr	8
Få lærere på mange elever gir lang ventetid	9
Hva muliggjør valg av yrkesfag og hva står i veien?	10
Synliggjøring av yrkesfag med stolte rollemodeller	11
Når yrkesfag er lite synlig	12
Når yrkesfag ikke oppleves som et reelt alternativ	13
Hva skal til for at arbeidslivsfag blir en attraktiv øvingsarena mot yrkesfaglige utdanningsprogram? - og hva står i veien?	14
Arbeidslivsfag – et lite attraktivt tilbud for de få	15
Arbeidslivsfag – et populært valg!	15
Tre år med fremmedspråk som et hinder for å velge arbeidslivsfag	16
Yrkesnære og meningsfulle oppdrag	16
Uklar yrkesfaglig profil	17
Ildsjelene som driver frem arbeidslivsfaget	18
En elevfortelling	20
En rådgiverfortelling	21
En skolelederfortelling	22
En lærerfortelling	23
Veien videre – hva skal til for å lykkes?	24

Styrke håndverksferdigheter	24
Kompetanseheving og tydelig prioritering fra skoleledelsen	25
Yrkesfag må bli synlig – for alle elever	25
Gjøre arbeidslivsfag til en reell og attraktiv øvingsarena	25
Samarbeid med videregående skoler og bedrifter.....	26
Mer tid til rådgivning og samarbeid om utvikling av elevenes karrierekompetanse	27
Kulturendring – Yrkesfag som stolt og likeverdig utdanningsvei	27
Referanser.....	28
Prosjektgruppen	30

Figurer

Figur 1. Illustrasjonsbilde. Saging med gjæringssag.....	2
Figur 2. Hva hindrer og muliggjør at skolen er en satsningsarena for håndverksferdigheter?	5
Figur 3. Sitater fra intervjuene som omhandler håndverksferdigheter	6
Figur 4. Hva hindrer og muliggjør at elevene på ungdomsskolen velger yrkesfag?.....	10
Figur 5. Sitater fra intervjuene som omhandler valg av yrkesfag.....	11
Figur 6. Hva hindrer og muliggjør at arbeidslivsfag blir en attraktiv øvingsarena?.....	14
Figur 7. Sitater fra intervjuene som omhandler arbeidslivsfag..	15
Figur 8. Illustrasjonsbilde. En gutt snakker om sine opplevelser av faget kunst og håndverk.	20
Figur 9. Illustrasjonsbilde. En rådgiver forteller om sin rolle for å synliggjøre yrkesfag.	21
Figur 10. Illustrasjonsbilde. En skoleleder ved en ungdomsskole snakker om viktigheten av arbeidslivsfag.....	22
Figur 11. Illustrasjonsbilde. En lærer i arbeidslivsfag forteller om faget.....	23
Figur 12. Prosjektgruppen.....	31

Fotograf på forsidebilde: Skjalg Bøhmer Vold / OsloMet

Fotograf på figur 1: Eva Lutnæs

Grafisk utforming og illustrasjoner på figur 2-11: Tore Andre Ringvold

Fotograf på figur 12: Hilde Marian Kringeland

Tabeller

Tabell 1. Oversikt over hvem som ble intervjuet på de forskjellige skolene	4
--	---

Innledning

Grunnskolen legger et viktig fundament for barn og unges livskvalitet. På kort sikt handler det som en skolehverdag som oppleves meningsfull og kompetansebyggende for elevene. På lengre sikt påvirker grunnskolen yrkesvalg, muligheten til å fullføre videregående opplæring og deltakelse i arbeidslivet. Forskning har påpekt flere og komplekse årsaker til manglende fullføring av videregående opplæring. Forskning viser at frafall i videregående skole ofte henger sammen med at elevene har for svake forutsetninger med seg fra grunnskolen (Lillejord et al. 2015; Markussen, 2010). Det reiser et viktig spørsmål: Må innholdet i grunnskolen endres for å gi flere elever bedre forutsetninger for å lykkes på videregående skole?

Denne problemstillingen er høyst aktuell i dagens samfunnsdebatt. Politikere og utdanningsfelt diskuterer innholdet i ungdomstrinnet – særlig balansen mellom teori og praksis. Djupedal (2022) dokumenterer hvordan timetallet i grunnskolen er økt med 1359 timer i perioden 1990 til 2008. Med økningen har elevene har fått lengre skoledager dominert av fagene norsk og matematikk, mens praktisk-estetiske kunnskapsområder og yrkesfaglig kunnskap er nedprioritert. Djupedal kaller kunnskapspolitikken smal eller ensrettet: det er de skriftlige ferdighetene som gis verdi i norsk skole.

Skoletrøtthet, lav motivasjon, motstand mot teori og stillesitting er blant de hyppigste årsakene til frafall sett fra de unges perspektiv (Lødding, 2006; Seland, 2012; Thrana, 2016). Thrana (2016) intervjuet over 50 som hadde sluttet på yrkesfag. Hun beskriver dem som unge som "i utgangspunktet liker praktiske fag", som drømmer om praktiske jobber og som ønsker å lære gjennom å jobbe. Dette er funn som peker på at mange ungdommer har behov for en mer aktiv skolehverdag. Kan det være slik at de praktiske fagene i dagens skole ikke har appellert til ungdommene eller hatt tilstrekkelig betydning?

Etter flere tiår med en utdanningspolitisk dreining mot teoretiske fag, peker elevenes læringsresultater nedover i lesing, realfag og demokratikunnskap (Meld. St. 34 (2023-2024)). Det åpner for fornyet interesse for praktiske kunnskapsformer. Da kunnskapsminister Kari Nessa Nordtun la frem stortingsmeldingen "En mer praktisk skole. Bedre læring, motivasjon og trivsel" var budskapet mer praktisk læring i *alle* fag (Nordtun, 2024). Vi er gjennom vårt prosjekt opptatt av *kvaliteten* på undervisningen i de praktiske fagene.

Daglig leder i Norske Trevarer påpeker at stortingsmeldingen har skapt stor skuffelse blant fagmiljøer som jobber for økt satsning på praktiske fag i norsk skole under overskriften «En hel generasjon skriker etter større satsning på sløyd i skolen» (Wibe, 2024). Framskrivning av arbeidsstyrken og sysselsettingen etter utdanning mot 2040 viser at Norge vil mangle 90 000 fagarbeidere så tidlig som i 2035 (Cappelen, Dapi, Gjefsen & Stølen, 2020). Behovet for handlingskompetanse er stort, særlig i det arbeidslivet som rekrutterer lærlinger og fagarbeidere hvor praktisk visdom og taus kunnskap oppfattes som en skjult ressurs. NHO's kompetansebarometer (Furholt & Børing, 2023), viser at 6 av 10 NHO-bedrifter oppgir å ha et udekket kompetansebehov.

Faget arbeidslivsfag ble innført i 2015 som et alternativ til fremmedspråk og faglig fordypning. En rapport pilotperioden viste at mange lærere var fornøyde med faget, men at det ofte ble sett på som et pusterom for såkalt teorisvake elever (Bakken, Dæhlen & Smette, 2013, s. 126). Gjennom vårt prosjekt er vi nysgjerrige på om arbeidslivsfag heller kan betraktes som starten på en yrkeskarriere.

Læreplanen legger føringer om at arbeidslivsfag skal gi elevene praktisk erfaring med å løse arbeidsoppdrag i et arbeidsfellesskap (Kunnskapsdepartementet, 2020). Faget bygger på entreprenøriell tenkning, der elevene tar ansvar for selvstendige arbeidsprosesser der de lærer sammenhengen mellom planlegging og gjennomføring, egen innsats og resultat. Med samfunnets og arbeidslivet tradisjoner som ramme gir faget føringer mot praktisk og virkelighetsnært arbeid – arbeid som også krever kritisk tenking og dømmekraft.

Figur 1. Illustrasjonsbilde. Saging med gjæringssag.

I dag er det valgfritt for skoler om de vil tilby arbeidslivsfag. I Oslo har omtrent halvparten av de 60 ungdomsskolene innført arbeidslivsfag høsten 2025. Nå kan dette endre seg: I september 2025 sendte Utdanningsdirektoratet ut en høring om å gjøre det obligatorisk å tilby arbeidslivsfag på 8.-10. trinn (Utdanningsdirektoratet, 2025). I høringen fremmes det som ønskelig at flere elever på ungdomstrinnet får en reell mulighet til å velge et arbeidslivsrettet fag som gir erfaringer knyttet til ulike yrkesfaglige opplæringsløp. Arbeidslivsfag er et tilbud i ungdomsskolen som peker mot yrkesfag, men hva hindrer og muliggjør at arbeidslivsfag blir en attraktiv øvingsarena mot yrkesfaglige utdanningsprogram?

Alle elever på grunnskolen har det obligatoriske faget kunst og håndverk. Allerede i navnet ligger en forventning om håndverksferdigheter. Med læreplanverket *Kunnskapsløftet 2020* er håndverksferdigheter etablert som en av fire kjerneelementer i faget (Kunnskapsdepartementet, 2020). Bruken av verktøy, maskiner og materialer kan utgjøre selve navet i fag som kunst og håndverk og arbeidslivsfag. De skiller disse praktiske, handlingsorienterte fagene fra andre fag i ungdomstrinnet.

I denne rapporten setter vi søkelys på hvordan tre ungdomsskoler i Oslo bygger elevenes forutsetninger for deltakelse i praktiske yrkesoppgaver og utvikler elevenes håndverksferdigheter gjennom bruk av verktøy og materialer. Tallene viser et interessant bilde: På landsbasis velger 54% av elevene yrkesfag i videregående skole, mens i Oslo er det bare 26 % (Udir., 2025). Gjennom intervjuer undersøker vi hvordan ungdomsskolene legger til rette for at elevene søker seg inn på yrkesfaglige utdanningsprogram.

Formålet med prosjektet er å bidra til økt kunnskap om innhold og strukturer som enten hindrer eller muliggjør at grunnskolen blir en satsningsarena for yrkesfag og håndverksferdigheter. I rapporten får ungdomsskoleelever, skoleledere, lærere og rådgivere komme til orde med sine synspunkter. Foreløpig er det et spørsmålstegn bak tittelen på prosjektet: **Unge hender - grunnskolen som satsningsarena for yrkesfag og håndverksferdigheter?** Vi håper å bidra til at dette spørsmålstegnet kan erstattes med et punktum. Rapporten avsluttes med en samling perspektiver på hva som skal til for å lykkes – perspektivene vi håper blir med inn i diskusjoner på den enkelte skole, når skolebudsjetter skal fastsettes på kommunalt nivå, og i utvikling av nasjonale føringer for grunnskolen.

Struktur i rapporten

Rapporten er strukturert rundt tre hovedtemaer: håndverksferdigheter, yrkesfag og arbeidslivsfag. For hvert tema har vi utviklet en modell som oppsummerer faktorer som muliggjør, og faktorer som hinder at grunnskolen blir en satsningsarena. Etter modellen følger en figur med sitater fra intervjuene, presentert i røde og grønne snakkebobler for å synliggjøre kontrastene mellom det som muliggjør og det som hindrer. Deretter utdyper vi faktorene i modellen gjennom tematiske avsnitt. For å gi en stemme til de ulike gruppene har vi inkludert jeg-fortellinger basert på intervjudeltakere fra en elev, en rådgiver, en skoleleder og en lærer. Rapporten avsluttes med en oppsummering av hva vi mener skal til for at grunnskolen virkelig kan bli en satsningsarena for yrkesfag og håndverksferdigheter.

Hvilke spørsmål reises gjennom prosjektet?

- Hva er det som hindrer og muliggjør at grunnskolen blir en satsningsarena for yrkesfag og håndverksferdigheter?
- Hva skal til for at arbeidslivsfag blir en attraktiv øvingsarena mot yrkesfaglige utdanningsprogram? -og hva står i veien?
- Hvordan bygger grunnskolen elevenes forutsetninger for deltakelse i praktiske yrkesoppgaver og utvikler elevenes håndverksferdigheter?
- Hva bidrar til elevenes motivasjon og mestring, og hva skaper drømmer om en yrkesfaglig karriere?

Metodisk tilnærming

Prosjektgruppen møttes første gang 9. januar for å bli bedre kjent med hverandre og med prosjektet. 23. januar hadde vi en heldagssamling for å utvikle intervjuguider sammen. På samlingen deltok også Irene Brodshaug, en nøkkelperson fra Oslo kommune. Hun har undervist i arbeidslivsfag og har ledet nettverk for lærere i arbeidslivsfag og kunst og håndverk. Nå er hun fagkonsulent i praktiske og estetiske fag i Utdanningsetaten i Oslo. Med sin innsikt fra Osloskolen bidro hun aktivt i diskusjonene og i utformingen av intervjuspørsmål. Hun har også vært helt sentral i å etablere kontakt med relevante skoler. Et viktig utvalgsriterium var at ungdomsskolene skulle tilby arbeidslivsfag. Vi ønsket oss både skoler med flere års erfaring og skoler der tilbudet var nyetablert. Brodshaug sendte forespørsel til skoleledere, og deretter tok prosjektleder Eva Lutnæs kontakt for å avklare deltakelse. Tre skoler takket ja til å ta imot oss, mens to skoler valgte å takke nei.

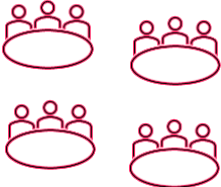
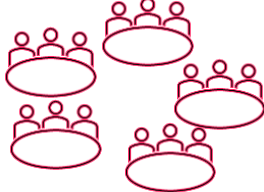
Den 28. februar vurderte Sikt Personverntjenester for forskning behandlingen av personopplysninger som godkjent i henhold til kravene i personvernregelverket. Dermed kunne vi starte feltarbeidet, og som et stort forskerteam dro vi på dagsbesøk til hver av de tre skolene. Det var et mål at intervjuerne i enkeltintervjuene var fra begge fagmiljøene; yrkesfaglærerutdanning (YLU) og Institutt for estetiske fag (EST). Med forskere fra ulike fagbakgrunner kunne vi utfylle hverandre med oppfølgingsspørsmål i intervjusituasjonen, og sikre felles erfaringer å bygge analysen på.

Alle intervju ble dokumentert med appen Diktafon, og vi innhentet muntlig samtykke til deltakelse her etter gjennomgang av informasjonsskriv. Dato for skolebesøk ble avklart med skoleleder. Vi intervjuet lærere i arbeidslivsfag og kunst og håndverk, rådgivere, skoleledere og elever på 10. trinn – elever som kunne se tilbake på hele sitt grunnskoleløp. Blant elevene var både de som hadde valgt arbeidslivsfag og elever som ikke hadde gjort det. Skoleleder og lærere hjalp oss med å invitere elever til å delta gruppeintervjuene. I etterkant av intervjuene ble gjennomgang av transkripsjon i Nettskjema fordelt på prosjektgruppen. Etter en grundig gjennomlytting og korrektur, ble alle lydfiler slettet 20. juni 2025.

Gjennomføring av intervju

Vi gjennomførte til sammen 27 intervjuer på de tre skolene.

Tabell 1. Oversikt over hvem som ble intervjuet på de forskjellige skolene.

Tre ungdomsskoler spredt i Oslo	Antall skoleledere	Antall rådgivere	Antall lærere	Antall elevintervju
 SKOLE 1				
 SKOLE 2				
 SKOLE 3				

Hva gjør grunnskolen til en satsningsarena for håndverksferdigheter? -og hva står i veien

Figur 2. Hva hindrer og muliggjør at skolen er en satsningsarena for håndverksferdigheter? Identifiserte faktorer organisert i rød pil (hindrer) og grønn pil (muliggjør).

Figur 3. Sitater fra intervjuene som omhandler håndverksferdigheter. I røde snakkebobler er det sitater om hindringer i utvikling av håndverksferdigheter. I de grønne snakkeboblene er det sitater som belyser hva som muliggjør.

Mestringsfølelse gjennom praktisk arbeid

Mange av elevene verdsetter å bruke mye tid på praktiske oppgaver i faget kunst og håndverk, og føler de får til det faglige når de jobber med noe fysisk. Flere elever trekker frem at de setter pris på oppgavene der de får bruke kroppen. En elev sier at: "Så jeg vil helst ha noe jeg kan faktisk jobbe hardt med, liksom. Som å bygge en ramme." I arbeidslivsfag er det også tydelig at elever setter pris på å bruke maskiner og verktøy. En elev fremhever at det har vært mest spennende har vært å bruke motorsag, og at det er få som får lov å bruke motorsag. Den lager høy lyd, og: "(...) det som kan være livsfarlig, er det som virker litt kult også." Eleven viser til aldersgrensen på 16 år, og at han har fått lov å bruke motorsagen. Eleven liker at dette arbeidet har vært utfordrende og at han blir vurdert som kompetent nok. Andre elever trekker frem kunst og håndverk og arbeidslivsfag som arenaer der de kan få en pause fra stresset de opplever i andre fag "(...) det der å kunne bare holde på med noe for å roe seg ned. (...) Slipe på den her fjølen da."

Tilgang på materialer muliggjør kreativt arbeid

Flere av elevene opplever at skolen har et "(...) ganske stort utvalg", og nevner materialer som trevirke, garn og papp. Det å få frihet til å velge materialer og tilpasse produkter etter interesse i fordypningsoppgaven trekkes frem som positivt. En elev forteller: "jeg har valgt å lage sånt fuglehus. Altså, det er gøy når man er personlig interessert i tre og sånt, det er jeg glad i". Gjenbrukte materialer får positiv omtale, og oppfattes å gi muligheter for kreativt arbeid og bevissthet rundt bærekraft. Lærerne formidler at de stort sett har økonomiske ressurser til å kjøpe inn det nødvendige, men at et større budsjett ville ha gitt rom for mer fornyelse: "(...) at det hadde vært gøy å gjøre hvis vi hadde hatt litt mer å ta av økonomisk." Lærere påpeker også betydningen av å ha dyktige samlingsstyrere som både finner rimelige og kreative løsninger på anskaffelse av materialer og verktøy. Samlingsstyrer er en lønnet rolle med ansvar for spesialrom.

Kompetente lærere som støtter og tilrettelegger for arbeid med håndverk

Elevintervjuene forteller om kompetente lærere i fagene kunst og håndverk og arbeidslivsfag. Flere synes at de har flinke lærere i kunst og håndverk. En elev sier: "(...) hun er veldig flink på å gå rundt og sjekke at alle sammen klarer det, selv om ingen rekker opp hånda." På en skole trekker elevene frem en lærer med bakgrunn fra et håndverksfag. De setter pris på at denne læreren bruker sin kompetanse og lar dem jobbe med spesialiserte håndverksteknikker i faget kunst og håndverk. Intervjuene tyder på at lærerstøtte, tett én-til-én-oppfølging, får stor betydning for hvorvidt elevene erfarer å mestre håndverket. Flere elever trekker frem lærere som forklarer godt hvordan verktøyene brukes, og at elevene både må øve, feile, og prøve igjen.

Mengdetrening i et spesialisert område i arbeidslivsfag

Enkelte skoler organiserer arbeidslivsfag slik at elevene kan arbeide mot konkrete yrker, og elevene spesialisere seg dermed på et smalere felt. En gruppe elever trekker dette frem som positivt, fordi det gir dem anledning til å øve mer på de relevante verktøyene og teknikkene, mens i kunst og håndverk skal de gjennom mange ulike. Noen av elevene forteller også at de gjennom arbeidslivsfaget har fått mulighet til å arbeide på kvelder og helger i tillegg til timene på skolen, og dermed fått bruke flere timer i uken på sitt fagområde.

Alt som står i veien for å komme seg inn på verkstedet

I flere av intervjuene kommer det frem at elevene opplever at produktene og håndverksferdighetene deres vektlegges lite i kunst- og håndverksfaget. Logger og rapporter av prosessen er gjennomgående noe elevene opplever at gis stor verdi i faget. En elev uttrykker det slik: "Det føles nesten demotiverende å gjøre kreative prosesser hvis jeg må dokumentere det med en gang". I tillegg forteller flere elever at innsats i timene også påvirker vurderingen, som en elev som sier: "(...) jeg er ikke fornøyd med noe, men jeg føler at jeg har ganske bra engasjement mens jeg gjør det, og derfor har jeg en femmer". Dette kan bety at elevene opplever engasjement som tilstrekkelig "innsats", og at produktet de lager har mindre verdi.

I læreplanverket er faget kunst og håndverk bredt formulert, og det er opp til lærerne å prioritere fagområder. Flere elever forteller at de har brukt mye tid på tegning og maling i faget. Elevene bruker også mange kunst- og håndverkstimer på å lage skisser og detaljerte planer for produktene. Samlet gjør dette at det blir mindre timer til arbeid på verkstedet. Det blir krevende for elevene å utvikle håndverksferdigheter og bli vant med å bruke verktøy. En elev sier at: "Det føles ut som om du får en smakebit. (...) du prøver det her, og så gjør du det, og så tenker du sånn, kanskje det her kan være en hobby. Det er det nærmeste jeg kan se til mål med kunst og håndverk". Små smakebiter gir lite opplevelse av mestring og gjør det vanskelig for elevene å oppdage hensikten med faget.

En av lærerne i undersøkelsen mener at flere elever enn før har svake motoriske og finmotoriske ferdigheter, og at praktisk matematikk har hatt for lite plass. Elevene mangler forståelse for elementære språklige begreper som forklarer det praktiske. Læreren sier at: "Så når jeg sier at nå må du tegne inntil linjalen her, og så begynner de å tegne på enden (...) Det skjønner de heller ikke. Det er en del ting som er knyttet til det praktiske, men som er språklige. Så der har jeg også lyst til å gjøre mer, ser jeg." Læreren ambisjoner om håndverkslæring i verkstedet blir dyttet til side av elementære øvelser som å bruke linjal eller holde en saks riktig vei. Lærernes erfaringer i håndverksundervisningen belyser en kompleks balansegang: å opprettholde faglige standarder og dybde i møte med ungdomsskoleelever som mangler grunnleggende praktiske ferdigheter.

Nedprioritering av faget og timer som faller bort

Mange elever opplever kunst og håndverk som et nedprioritert fag og forteller at de ofte mister timer til heldagsprøver, temadager, foredrag og lignende. I tillegg mener flere elever at for mye av timene brukes på lærernes innledning, slik at det blir lite tid til praktisk arbeid på verkstedene. Dette kan være noe av bakgrunnen for at flere forteller at de ikke har blitt ferdig med prosjektene sine. På en skole har elevene fått lov til å møte læreren i storefri for å gjøre ferdig prosjekter. Selv om vi må berømme lærerens innsats her, må vi samtidig påpeke at dette ikke sikrer at alle elevene får med seg ferdighetene de skal utvikle i faget. På en annen skole forteller elevene at kun halve trinnet fikk opplæring i bruk av symaskin på grunn av tapte undervisningstimer. Det er tydelig i intervjuene at manglende tid til faget går ut over elevenes motivasjon og læring.

Også lærere påpeker at kunst og håndverk ikke har samme anerkjennelse eller institusjonell støtte som kjernefagene. En lærer sier at: "Men jeg skjønner at kunst og håndverk er jo ikke viktig i forhold til norsk-engelsk på en måte. (...) Det bare merker man." I diskusjoner om faglig samarbeid og planlegging, understrekes det at basisfagene (norsk, engelsk, matematikk) har dedikert tid til samarbeid mellom lærerne, mens lærere i praktiske fag selv må initiere samlinger, og da blir det vanskelig å finne tid.

Begrensninger i tilgangen på verktøy og utstyr

Skolene vi har besøkt har variert kvalitet på verkstedene – fra helt nye med god dekning av utstyr til nedslitte verksteder med manglende utstyr. Felles for alle er likevel at ikke alle elever får tilgang til å bruke alt utstyret skolen har. En elev forteller at skolen har utstyr til å jobbe med metall, men at det likevel ikke brukes. På en skole forteller elevene at av sikkerhetshensyn bør ikke alle elevene bruke elektriske verktøy, og da er det rettferdig at ingen får muligheten. På en annen skole brukes de elektriske verktøyene på treverkstedet bare av elevene som har valgt å jobbe med tre i fordypningsoppgaven. En elev forteller at de får: "(...) ikke lov til å gå inn på det

rommet hvor det er mest verktøy, for da må læreren være med". Selv om det er forståelig at lærerne legger disse føringene for bruk av verktøy, begrenser det samtidig elevenes mulighet til å utvikle håndverksferdigheter.

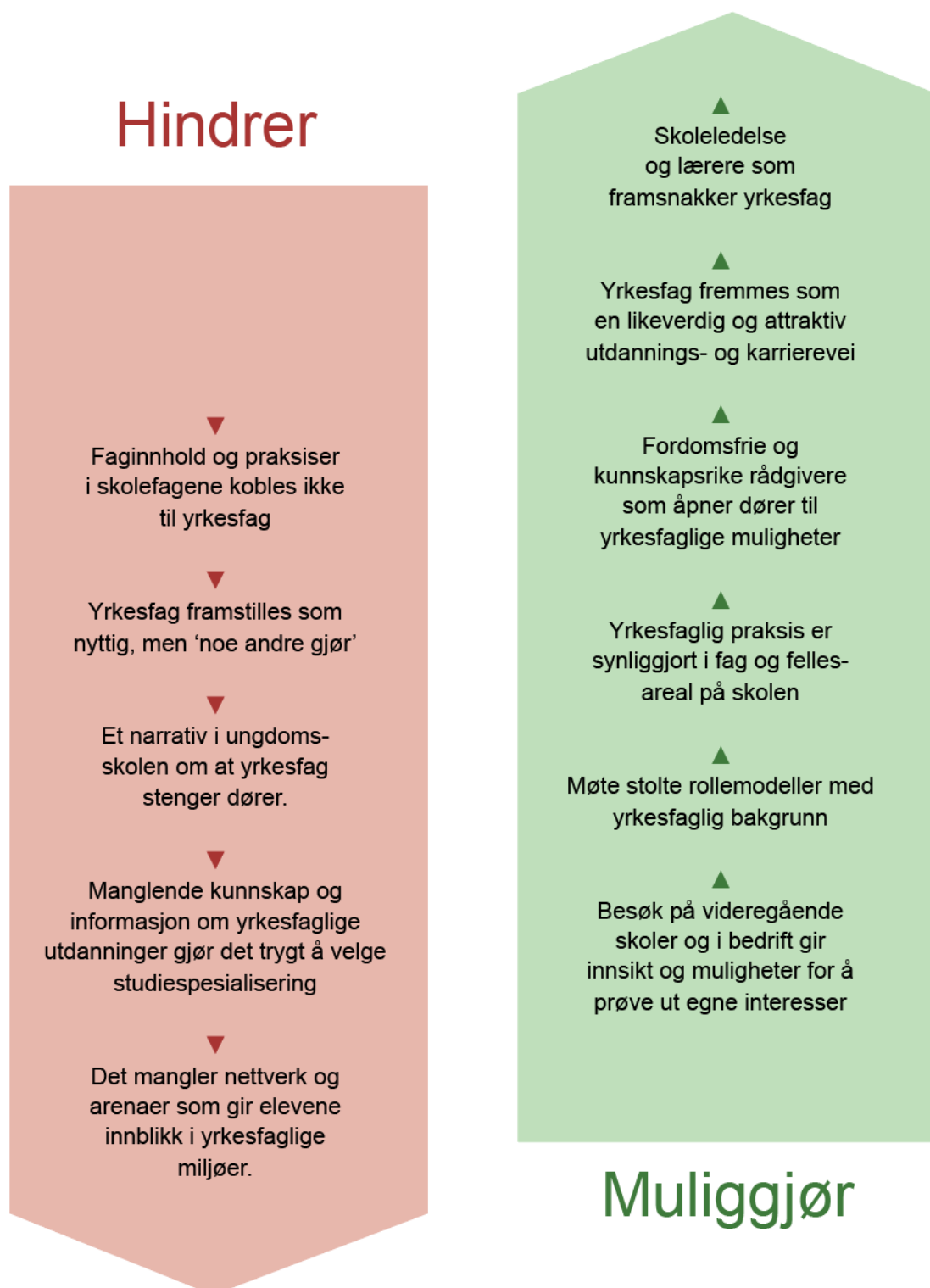
Få lærere på mange elever gir lang ventetid

Elevene opplever at lærerne har god kompetanse og gir dem god støtte i det praktiske arbeidet, som beskrevet over. Samtidig er det mange som forteller at det blir en del venting før de får hjelp i timene. De fleste viser stor forståelse for lærerens situasjon og flere ser på dette som en mulighet til å utvikle selvstendighet og samarbeidsevner. En elev sier: "Det er et veldig viktig punkt i kunst og håndverk å kunne klare å samarbeide med hverandre og hjelpe hverandre". Samtidig er det enkelte elever som opplever at de må vente lenge for å få hjelp og dermed blir stående fast i arbeidet. En elev fortalte fra et prosjekt som hadde blitt gjennomført med elever fra hele trinnet, at: "(...) det var så få lærere på så mange elever som ikke kunne sy. Det var seriøst, jeg tror jeg var på venteliste i tre eller sånn uker, liksom". Når elevene blir sittende lenge uten å få hjelp, får de mindre progresjon i arbeidet og dårligere forutsetninger for å utvikle håndverksferdigheter.

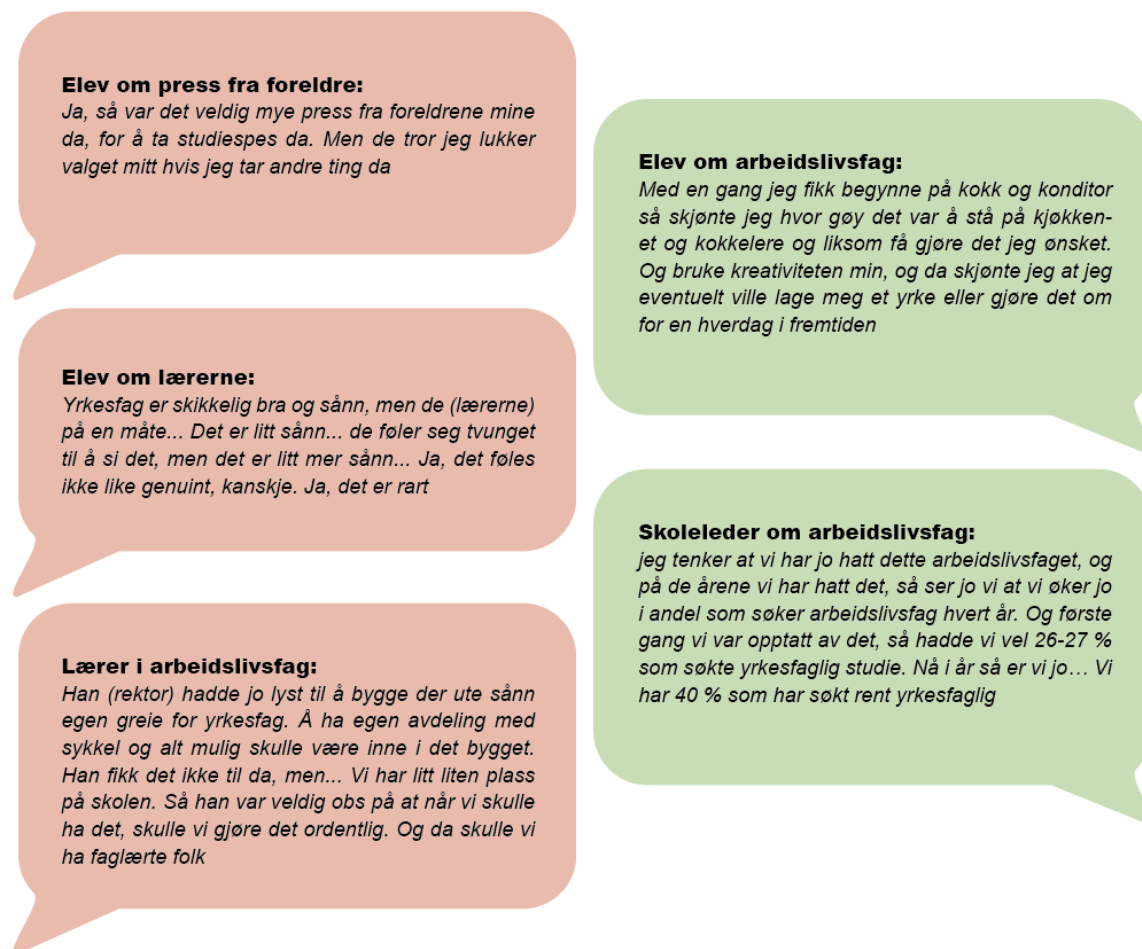
En av elevene kommenterer at han ikke lærer hvordan verktøyet skal brukes, men bare tar det i bruk. Han sier: "(...) da bruker du det, men du lærer ikke, (...)". Eleven selv må eksperimentere for å komme videre. Eleven kommenterer videre at han ikke har lært å bruke en hammer, men også "ting i keramikken". Eleven må klare verktøyinnlæring på egen hånd, og det blir tilfeldig om han finner gode metoder for bruk av verktøyet.

Flere av lærerne har små grupper i faget kunst og håndverk (12-18 elever), men opplever likevel av det i noen klasser er: "(...) mer enn nok med 15." Lærerne uttrykker også bekymring for at elevene mister kontinuitet fordi det ofte kan gå lenge mellom timene. Det kan bli en ulempe for elevene at de: (...) "må huske tilbake til hvor de var for to uker siden." Ved noen av skolene er det opphold i kunst- og håndverksundervisning i hele 9. trinn. I forbindelse med innføringen av læreplanverket Kunnskapsløftet 2006 ble timer i kunst og håndverk flyttet fra 8.-10. trinn til 1.-7. trinn. Gjeldende fag- og timefordeling (Utdanningsdirektoratet, 2025) viser 146 timer til kunst og håndverk og 222 timer til fremmedspråk/fordypning/arbeidslivsfag. Det er opp til den enkelte skole å fordele timene i kunst og håndverk på trinn, og mange skoler legger timene som dobbelttimer på 8. trinn og 10. trinn.

Hva muliggjør valg av yrkesfag og hva står i veien?

Figur 4. Hva hindrer og muliggjør at elevene på ungdomsskolen velger yrkesfag? Identifiserte faktorer organisert i rød pil (hindrer) og grønn pil (muliggjør).

Figur 5. Sitater fra intervjuene som omhandler valg av yrkesfag. I røde snakkebobler er det sitater om hindringer for at elevene velger yrkesfag. I de grønne snakkeboblene er det sitater om hva som muliggjør.

Synliggjøring av yrkesfag med stolte rollemodeller

På en av skolene var arbeidslivsfag en arena for å vise frem reelle yrkesfag. Elever og lærere i arbeidslivsfag var synlige med aktiviteter i fellesarealer og var til stede i lokalmiljøet gjennom forskjellige oppdrag og tilstelninger. Gjennom enkelte oppdrag fikk elevene mulighet til å tjene egne penger og oppleve mestring og ansvar utenfor den ordinære skolehverdagen. En lærer med yrkesfaglig bakgrunn var en viktig pådriver for dette tilbudet. Skoleledelsen fremsnakket arbeidslivsfag og satte av ressurser spesielt for dette tilbudet. Besøk på videregående skoler og i bedrift er har stor betydning for elevenes valg. En elev forteller:

Ja, jeg gikk jo på flere sånne besøk til XX (navn) videregående, som har et sånt matfag, og, da fikk jeg se skolen og se tilbudet deres å være med å lage maten og møte de elevene som hadde det. Og da skjønte jeg at det var noe jeg skulle velge, og så fikk jeg veldig mye rådgivning og hjelp fra rådgiveren vår.

Her får elevene både innsikt i fagene og muligheter for å prøve ut egne interesser. En rådgiver uttrykker sterkt viktigheten av skolebesøk: "De må se det. De må føle det. De må være der. Jeg tror det må være mere besøk, rett og slett". Også elever uttrykte i intervjuene et ønske om flere dager enn de to de hadde fått til å besøke videregående skoler, slik at de kunne få innsikt i en større bredde av tilbudene. Et annet viktig grep er å invitere lærlinger eller faglærte på besøk for å snakke om sine egne fag. Lærlinger er oftest unge mennesker som snakker elevenes språk, og

som ikke bare forteller om egne valg og erfaringer, men som fungerer som gode rollemodeller. En av lærerne i arbeidslivsfag forteller at hun har vært opptatt av å invitere et bredt spekter av fagpersoner – både for å bistå elevene faglig og for å fortelle om hvordan det er å ta utdanning og arbeide innen ulike yrker.

Når yrkesfag er lite synlig

Yrkesfagene virker lite synlige i undervisningen i skolefagene. I intervjuene har vi spurt elevene om lærerne viser hvordan aktivitetene i kunst og håndverk kan kobles til ulike yrker. Elever kan huske at arkitektyrket har blitt nevnt i forbindelse med ulike arkitekturoppgaver, men utover dette sliter elevene med å se sammenhengen til mulige yrkesvalg. En elev sier: «Jeg ser aldri en fremtid på det vi gjør, på en måte. Når vi driver med sjablong, så er det vanskelig å se for seg at det er mulig å ha som yrke». I stedet knytter elevene kunst og håndverksfaget i større grad til hobbyvirksomhet: «Men når vi har sløyd.. Jeg vet ikke om det er så veldig mange som jobber i dag med å lage trefjører, jeg føler det er mer hobby for veldig mange». Elevene har selv hovedsakelig fokus på de konkrete produktene, og derfor må koblingen teknikker, verktøy og materialer har til ulike yrker synliggjøres i undervisningen.

Basisfagene, for eksempel matematikk, har elementer som er relevante for ulike håndverksyrker, men potensialet for å synliggjøre dette blir i liten grad utnyttet. En elev forteller: «i fagene så får vi ikke vite om hvilke yrker som passer til dem, men vi har hatt om et fag som heter UDV [utdanningsvalg], og da har vi lært om forskjellige yrkesfag da. Det har vært veldig lite da». Det er mulig at ansvaret for å informere om mulige yrkesvalg har blitt lagt til faget utdanningsvalg, og at tema derfor i mindre grad tas opp av lærere i andre fag. Selv om alle elever på ungdomsskolen skal ha 110 timer i faget utdanningsvalg i løpet av ungdomsskolen, uttrykker flere elever at en del timene har blitt brukt til andre fag. Faget har gode intensjoner om å bidra til at elevene utvikler karrierekompetanse og kan ta gode utdannings- og yrkesvalg. Det skal kunne legges opp til ulike tilnærminger og karrereleeringsaktiviteter. Elevene vi har intervjuet opplever imidlertid at utdanningsvalg har hatt få timer, og flere sier at de ikke kan huske å ha hatt faget.

Når vi ser på hvordan faget arbeidslivsfag gjennomføres på de tre skolene vi har besøkt, ser vi at innholdet gjenspeiler yrkesfaglige problemstillinger i varierende grad. Aktivitetene kan være yrkesrettet, men dekke kun en svært liten del av et fag, eller være mer fritids- og hobbypreget. På skolene der svært få elever har faget, ser vi en tendens til at aktivitetene tilpasses elevenes behov og ønsker. Selv om dette er positivt for de aktuelle elevene, gir dette lite forutsigbarhet. Det blir uklart for fremtidige elever hva faget innebærer, og det blir krevende å bygge opp lærerkompetanse og relevant utstyr. For Oslo-skolene er det en utfordring at det er lite industri i nærmiljøet, og at det dermed er vanskelig å gi elevene innblikk i industrielle, yrkesfaglige miljøer. I ett av intervjuene reflekterte elevene over forskjeller mellom Oslo og resten av landet. En elev om en annen landsdel der han har familie:

[...] der er det veldig få som tar studiespesialisering. De har jo alltid vokst opp med å dra ut og fiske, fikse, bygge hus, kjøre traktorer. Det eneste de gjør er det. Vi bor i byen. Så det er ikke så vanlig for oss. Vi er kanskje ikke like vant til å jobbe så mye praktisk.

Det fremstår for oss at en del av elevene har svært liten kjennskap til yrkesfagene fra sitt hverdagsliv. De ni yrkesfaglige utdanningsprogrammene tilbyr et bredt spekter av yrkesretninger som det vil være behov for i framtiden, også i større byer som Oslo. Demografiske framskrivinger tilsier at det vil være et stort behov for fagarbeidere blant annet innenfor helsefag og bygg- og anleggsvirksomhet (Vigtel, 2024). Den forventede økningen i levealder indikerer at fremtidens

behov for helsepersonell er stort, samtidig som vi allerede ser at færre ungdommer velger å utdanne seg til helsefagarbeidere (Jia et al., 2023). Skolen får derfor en stadig viktigere rolle i å legge til rette for at yrkesfag blir et synlig og reelt alternativ.

Når yrkesfag ikke oppleves som et reelt alternativ

Både direkte og indirekte blir elevene og foresatte fortalt at det er trygt å velge studieforberedende utdanningsprogram. En elev forteller: “Ja, så var det veldig mye press fra foreldrene mine da, for å ta studiespes da. Men de tror jeg lukker valget mitt hvis jeg tar andre ting da”. Narrativet om at yrkesfag ikke leder barna til godt betalte stillinger og et attraktivt karriereløp kommer også frem i et intervju med en skoleleder:

Man bruker jo termen at man fra foreldrehold vil at barna skal inn i de her litt flåsete kalt for ALI-yrker, altså advokat, lege, ingeniør. [...] Ja, er mine barn ikke gode nok til å kunne ta en akademisk utdanning når man har mulighet til det?

Flere elever sier at de opplever at valg av yrkesfag låser dem til bestemte yrker, mens studieforberedende holder alle muligheter åpne. Etter de to første årene i videregående skole er det imidlertid mulig å velge påbygging til generell studiekompetanse i stedet for å gå i lære. ‘Påbyggingsåret’ oppfattes av mange som så teoritungt at det ikke fremstår som et reelt alternativ. En elev sier: “det jeg tenker mest på er at hvis jeg angrer så må jeg ta et ganske hardt år med påbygg og at det blir veldig intenst”. Dersom de velger å fullføre læretiden, kan de gå tilbake og ta påbygging til generell studiekompetanse. Flere mener imidlertid at dette er å kaste bort to år sammenlignet med å gå direkte til et studieforberedende utdanningsprogram. En annen elev forteller:

Grunnen til at jeg tok studie er fordi jeg vil bli psykolog. Jeg fant ut at den letteste veien til å bli det er jo studie, enn å ta påbygg, eller privatfag, så jeg bare tok studie, sånn at det skulle bli lettere for meg

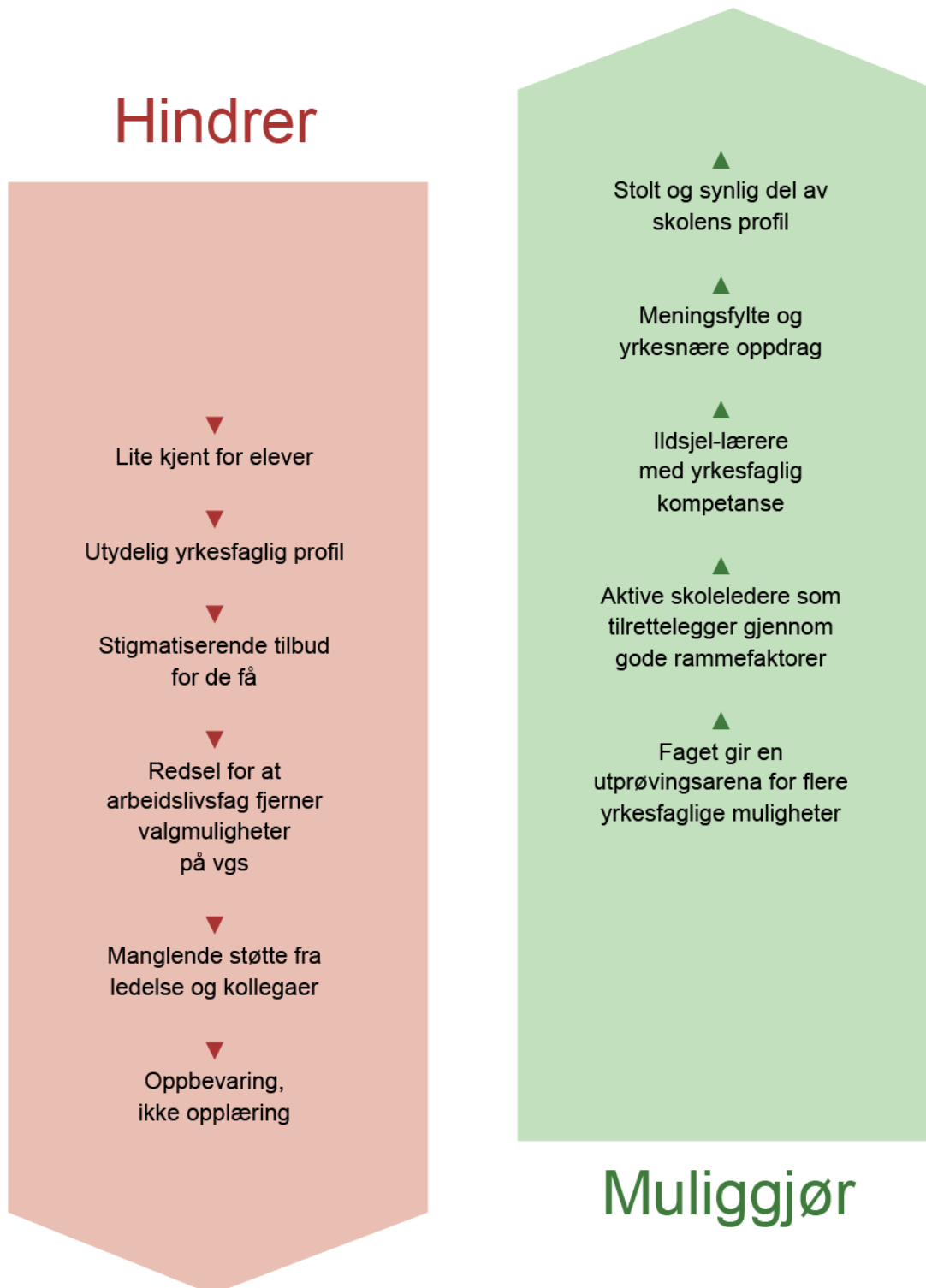
Yrkesfag fremstår som en hindring eller en omvei for senere å ta høyere utdanning, mens studieforberedende utdanningsprogram fremstår som et tryggere og mer attraktivt valg der en holder mulighetene åpne. Mellom skolene vi har undersøkt varierer det mye hvor mange elever som søker seg til yrkesfag, og særlig en skole skiller seg ut med få elever som velger denne retningen. Der forteller elevene at yrkesfag fremstilles av lærerne som et godt alternativ for elever som ønsker enklere og mindre skole, og som en vei for å komme raskt ut i arbeid. Elevene forteller at yrkesfag fremheves som nødvendig for å få samfunnet til å fungere. En elev sier:

[...] det har jo blitt satt i et godt lys, men litt mer sånn at det er en samfunnstjeneste at vi må ta yrkesfag. Ikke fordi vi har lyst, men at det er viktig at noen blir bonde. De sier, ‘vi trenger noen sånne også’.

Elevene forteller at dette ikke får yrkesfag til å fremstå som et attraktivt alternativ for dem, og sier videre: “da er det enkelt å tenke sånn, ja, ja, andre kan gjøre det, og så skyter jeg høyere”. Rådgiveren spiller en viktig rolle for hvordan elevene oppfatter yrkesfag og hvilken kunnskap de får. En rådgiver forteller:

[...] I hvertfall skal elevene ha god oversikt over hva som finnes...og kjenne litt på det her med interesser og hva som kan passe for dem. Også har jeg jo veiledningssamtaler, og så er det jo skolebesøk, både på niende og tiende trinn. Og så har vi jo hatt yrkesmesser og skolebesøk. Og det er fint!

Hva skal til for at arbeidslivsfag blir en attraktiv øvingsarena mot yrkesfaglige utdanningsprogram? - og hva står i veien?

Figur 6. Hva hindrer og muliggjør at arbeidslivsfag blir en attraktiv øvingsarena? Identifiserte faktorer organisert i rød pil (hindrer) og grønn pil (muliggjør).

Figur 7. Sitater fra intervjuene som omhandler arbeidslivsfag. I røde snakkebobler er det sitater om hindringer for at arbeidslivsfaget oppleves som et attraktivt fagvalg. I de grønne snakkeboblene er det sitater om hva som muliggjør.

Arbeidslivsfag – et lite attraktivt tilbud for de få

Arbeidslivsfag er i etableringsfasen på to av skolene vi har undersøkt. Det er svært få elever som har valgt dette tilbudet. Men er det egentlig et valg? Når vi intervjuer elevene ved disse skolene, fremstår det ikke som et aktivt valg av arbeidslivsfag, snarere et valg vekk fra fremmedspråk, eller et resultat av at eleven måtte ta arbeidslivsfag fordi skolen ikke tilbød engelsk fordypning. Arbeidslivsfag blir alternativet for elever som av ulike grunner ikke passer inn i skolens ordinære tilbud om fremmedspråk. Rådgiveren ved en av skolene viser til et rykte eller en oppfatning blant elevene om at arbeidslivsfag er et tilbud for de som sliter teoretisk. En lærer på en annen skole sier: «Når man ser på elevene som jeg har inne, så kan det nok kanskje oppleves litt stigmatiserende (...) når man først har den gruppa, så får du kanskje ikke mest mulig ut av faget heller. Og da får du heller ikke ut hva det kan være.».

Arbeidslivsfag – et populært valg!

Kontrasten er stor til den skolen som har satset på å bygge opp et variert tilbud i arbeidslivsfag. Her forteller elevene at de valgte arbeidslivsfag fordi de var imponert over det elevene fikk gjøre der. Med et større elevvolum i faget har denne skolen konkrete arbeidsoppdrag å vise til som gjør at elevene aktivt velger seg til faget. Det blir som skolelederen her påpeker, stadig mer populært. Flere yrkesnære oppgaver foregår i skolens fellesarealer eller nærmiljø. Det betyr at alle elevene ved skolen kan følge med på de ulike aktivitetene, snakke med lærerne og stille spørsmål til

elevene som har valgt faget. Siden skolen valgte å innføre arbeidslivsfaget for fire år siden, har de gjort mange erfaringer på veien. De synlige og populære aktivitetene på skolen inspirerer stadig flere elever til å velge faget. Da vi besøker skolen, har nærmere en tredjedel av elevene valgt arbeidslivsfag. Elevene kan velge mellom mange ulike yrkesretninger, og skolelederen forteller: «Med dette tilbudet er det mulighet for at de som er litt praktisk anlagt, er praktisk interessert, får et tilbud om å gjøre noe annet som er fullverdig.» Skolen har klart å bryte en terskel, slik at arbeidslivsfag oppfattes som en attraktiv læringsarena også blant elevene som planlegger å søke seg inn på studieforbereende utdanningsprogram.

Tre år med fremmedspråk som et hinder for å velge arbeidslivsfag

På alle tre skolene intervjuet vi også elever som ikke har valgt arbeidslivsfag. Begrunnelsen som går igjen, er at de ikke vil gjøre det vanskeligere for seg selv på videregående. Hvis elevene velger arbeidslivsfag på ungdomsskolen, må de ha tre år med 2. fremmedspråk dersom de skal gå et studieforbereende utdanningsprogram. Selv om elevene anser det de kan lære på arbeidslivsfag som *mer* relevant for fremtidig hverdags- og yrkesliv, enn fremmedspråk velger de det ikke. På spørsmål om elevene ser for seg å bruke 2. fremmedspråk til noe svarer to elever i kor «absolutt ikke». Det kommer frem i intervjuet at de heller ville valgt arbeidslivsfag for å gjøre skolehverdagen på ungdomsskolen mer variert og at de synes det ser morsommere gøy ut: «De driver og lager bord, og vi må bare sitte i klasserommet og høre på tysk». Lærere, rådgivere og skoleledere ved alle skolene nevner også 2. fremmedspråk som en hindring. En lærer sier:

Jeg tenker at det er for mange som kanskje tenker på videregående når det gjelder valg. Så ja, så når det er den hindringen med at du må ta tre år med språk på videregående hvis du går studiespesialiserende, jeg tror den kan være med på å skremme bort en del

En skoleleder sier: «mesteparten av elevene velger språkfag for det at man vet at når man kommer opp i videregående skole så må man ta igjen og ha mer språkfag.» Krav til fremmedspråk i studieforbereende utdanningsprogram fremmes som et strukturelt hinder for at arbeidslivsfag anses som et attraktivt valg på ungdomsskolen av intervjudeltakere på alle skolene. Det er imidlertid ikke slik at elever med arbeidslivsfag får flere timer eller større arbeidsbyrde på vg3, det de får er færre valgmuligheter. 140 timer som kunne vært brukt til valgfrie programfag, må istedenfor brukes til 2. fremmedspråk (Utdanningsdirektoratet, 2025). Dersom arbeidslivsfag hadde vært et obligatorisk fag på lik linje som eksempelvis norsk, musikk og kroppsøving, ville dette strukturelle hinderet vært fjernet. I alle intervjuene spør vi om arbeidslivsfag burde vært obligatorisk, og spørsmålet møtes med flere bekreftende svar. En skoleleder svarer: «Elevene har jo kunst og håndverk, og det ser vi både på denne skolen og på andre skoler, at det er enormt behov for disse praktiske estetiske fagene og en mer praktisk skole, tenker jeg, og at det kunne vært fint å ha et arbeidslivsfag som et fag for alle.»

Yrkesnære og meningsfulle oppdrag

En viktig suksessfaktor for at arbeidslivsfag blir en attraktiv øvingsarena mot yrkesfaglige utdanningsprogram, er utviklingen av yrkesnære oppdrag som elevene opplever som meningsfulle å løse. En av lederne på den skolen som har hatt tilbud om arbeidslivsfag gjennom flere år, forteller at i etableringsfasen var det 25 elever som fulgte etter en miljøarbeider for å finne på noe å gjøre, og at det «var jo bare oppbevaring». Skoleledelsen har prioritert å ansette

faglærte som kan opprette et variert og praktisk tilbud for elevene. Dette har bidratt til at arbeidslivsfaget har blitt en suksess ved skolen. Flere av produktene og tjenestene som elevene kan jobbe med i arbeidslivsfag gjenspeiler reelle yrkesoppdrag. Gjennom synlige og populære tilbud i arbeidslivsfaget, har elevene blant annet utviklet en «gutta-arena» som de opplever som kul, og som gir dem status blant skolens elever. Skolen har også investert i maskiner og utstyr som gjør det mulig å produsere varer de kan tjene penger på i et profesjonelt marked. Elevene viser en tydelig stolthet og bruker uttrykk som «det er vi veldig kjent for» og «veldig populær». De forteller om hvordan de arbeider sammen som et team, fordeler oppgaver og er avhengig av hverandre for å løse oppdraget. På en annen skole lager elevene et lite møbel på oppdrag fra kunder. De er også tydelig stolte over hva de klarer å lage sammen og hvordan de tar ansvar for hver sin del av arbeidsprosessen frem mot ferdig produkt. Elevene utvikler forståelse for hvordan økonomi, kvalitet og innsats henger sammen i praktisk arbeid. Gjennom oppdragene i arbeidslivsfag har elevene fått egne erfaringer og innsikt i hva ulike yrkesfag kan være.

Det øker også motivasjonen for arbeidslivsfag når elevene kan tjene egne penger på det de lager. På en skole forteller læreren i arbeidslivsfag at jungeltelegraphen har gått på sjuende trinn, elevene har blitt nysgjerrige på arbeidslivsfag «fordi nå er det noen her som faktisk tjener penger». Læreren er spent på om elevbedriftsmodellen kan bidra til økt rekruttering til arbeidslivsfag, for så langt har det vært få elever. På en annen skole har det elevene lærer i arbeidslivsfag også gitt dem lønnede oppdrag utenom skoletid. En av lærerne i arbeidslivsfag forteller i intervjuet at møtet med elevene har gjort sterkt inntrykk. Gjennom samspillet som oppstår i det praktiske arbeidet med ungdommene, forstår lærerne hvilke krefter som befinner seg i miljøet utenfor skolen. Det oppleves meningsfullt å bidra til å gi elevene et alternativ som hindrer at de blir vervet inn i kriminelle gjenger der de kan tjene raske penger. Læreren poengterer hvor viktig det er for ungdommene å finne alternative arenaer der de kan lykkes, oppleve mestring og tjene litt penger gjennom eget arbeid og innsats. En skoleleder fremhever hvordan det praktiske arbeidslivsfaget har hatt betydning for elevenes trivsel og mestring:

Motivasjon går opp. Jeg vil sitere en elev som sa her for et par år siden: 'Når helga er over, og jeg sitter på søndag ettermiddag og gruer meg til en ny uke på skolen, så vet jeg at det er arbeidslivsfag på tirsdag, og da gleder jeg meg til å gå på skolen.' Bare de to timene arbeidslivsfag gjorde at denne eleven hadde høyere skolemotivasjon hele uka.

Uklar yrkesfaglig profil

På en av skolene er det en lærer som har tatt initiativ til å starte opp tilbudet om arbeidslivsfag, og fått støtte av ledelsen. Læreren har tatt videreutdanning på 30 studiepoeng ved OsloMet, rettet mot arbeidslivsfag, og drives av en motivasjon for at elevene skal få jobbe mer praktisk. Læreren la en ambisiøs treårsplan for faget, men møter en del hindringer. Arbeidslivsfag har ikke vært synlig på skolens nettsider, nesten ingen elever har hørt om faget, det trengs innhold for å vise hva faget er, men da må det være elever som har arbeidslivsfag, og disse må ha en «drive» til å gjøre noe som kan vises frem. Det har vært årskull uten elever i arbeidslivsfag, noe som gjør det vanskelig å skape kontinuitet og profil på tilbudet.

Ved skolen som har et etablert tilbud i arbeidslivsfag er det et av arbeidsoppdragene som skiller seg ut ved at det er lønnsomt, men svært repetitivt. Når elevene har lært å bruke maskinene, består arbeidet kun av gjentakelser, og er som en elev sier: «ikke så veldig gøy å jobbe med». Variasjon og medbestemmelse i arbeidsoppdragene har betydning for elevenes motivasjon i faget. Her var det også uklart hvilke yrker arbeidsoppdragene kunne kobles til, og skolen ønsker

å videreutvikle tilbudet til en mer yrkesrelevant læringsarena. Dette viser en skole som ikke er redd for å teste ut aktiviteter, og å gjøre endringer dersom de ikke lykkes i første runde.

Spesialrommene for kunst og håndverk på skolen som keramikkrom og sløyd, gir ikke mulighet til å utvide horisonten mot yrkesfag, påpeker en lærer i arbeidslivsfag. Da trengs det spesialisert utstyr som både tar plass og koster penger. Læreren, som både er lærer i kunst og håndverk og har yrkesfaglig bakgrunn som mekaniker, sier: «Jeg skulle gjerne hatt mer mekanikk inn, mer metallarbeid, mer blikkenslager for eksempel, eller dreiebenker, fresebenker. Jeg synes det hadde vært helt konge å kunne holde på med det. Sveising, bare alt man kunne gjort, lagd...». Han hadde planer om å få til samarbeid med et verksted som lå i skolens nærområde, men så flyttet de. Læreren får ikke tatt i bruk sitt fagbrev med elevene i arbeidslivsfag, men trekker frem at holdningen, arbeidsmoralen og kunnskapen om hva som forventes i et yrkesfag er deler han bruker aktivt. Læreren har et ambivalent forhold til elevbedrift som modell for arbeidslivsfaget fordi det gjør at elevene bruker lang tid på planlegging for å få et eierskap til produktet de skal utvikle og selge. De færreste blir jo gründere, og det blir mye venting på å komme i gang. Læreren forteller at elevene er lite motivert for idémyldring og etablering – «der bruker vi eviglang tid» – mens når de endelig kommer i gang med å lage noe da er elevene veldig motiverte. Elevene får trening i å forholde seg til kunder som kan være medelever eller folk de selger til på stand ved et kjøpesenter. Læreren ser arbeidsoppdragene mer som bidrag til elevenes trivsel og dannelse enn en forberedelse til fag- og yrkesopplæring. Skulle faget hatt en mer yrkesrettet profil, måtte vi hatt mer spesialisert utstyr og jobbet mer direkte mot ett av yrkene. Det ville på en annen side gitt mindre valgfrihet for elevene, som elevbedrift og arbeidsmåter fra Ungt entreprenørskap åpner for.

Ildsjelene som driver frem arbeidslivsfaget

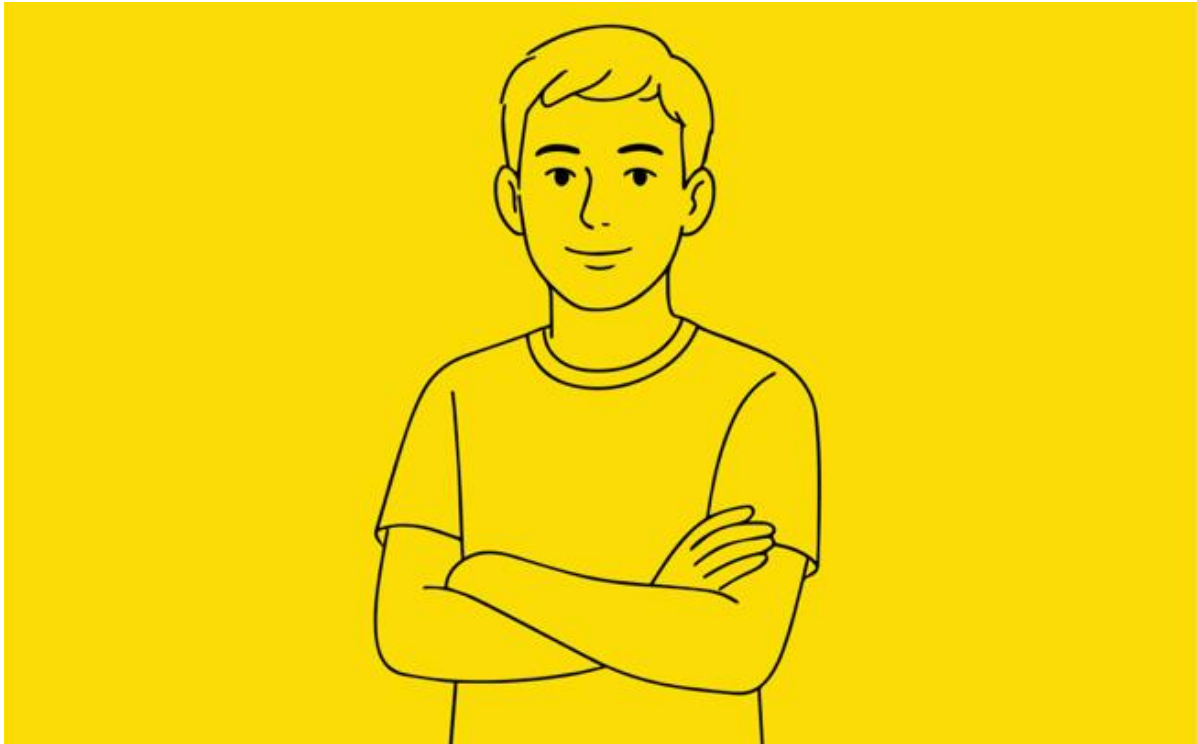
Det kreves en investering i relevante yrkesfaglige maskiner, redskaper og materialer ved skolene for å gjøre arbeidsoppdragene yrkesnære og heve nivået på produktene og tjenestene elevene kan tilby. På den ene skolen har skoleledere vært pådrivere for å søke midler til å etablere egne læringsarenaer for arbeidslivsfag. Å investere i verktøy og materialer som gjør at elevene kan produsere «ekte» varer, har gjort en forskjell: «det er fryktelig gøy å se den mestringen de gjør, og den roen, og den produktiviteten. Og ikke minst den stoltheten de viser når de er på jobb på de her arenaene. Det er ubetalelig. Det er sånn at man blir nærmest rørt.» Når skolene har både tilgang på maskiner og utstyr og har lærere med faglig kompetanse til å veilede elevene i realistiske yrkesoppgaver, får elevene konkrete erfaringer med hva yrkesfag faktisk er – og mulighet til å se det som et realistisk og meningsfullt framtidsvalg.

Opplæringsforskriften (§ 12-6) stiller krav til minimum 30 eller 60 relevante studiepoeng for å undervise i fag på ungdomstrinnet, med unntak for arbeidslivsfag, utdanningsvalg og valgfag. At arbeidslivsfag er unntatt fra krav om relevant kompetanse, ser vi som et strukturelt hinder som kan gjøre det vanskeligere å tilby elevene en reell øvingsarena for yrkesfaglige utdanningsprogram. Det kan bli en serie aktiviteter for elevene uten en tydelig yrkesfaglig profil. Det er skoleledere som avgjør hvem som ansettes som lærere. Ved en av skolene har skolelederne etterstrebet å rekruttere flere yrkesfaglærere til å undervise elevene i arbeidslivsfag, selv om det ikke stilles krav til det. I denne undersøkelsen ser vi at disse lærerne er særskilt motivert for å være lærere i arbeidslivsfag og bidrar til å få nivået opp på det elevene lager, fordi de vet hva som kreves i yrket og kan faget sitt. I intervju med lærerne viste de en tydelig yrkesstolthet for faget sitt og var ambisiøse på elevenes vegne. Flere av lærerne i arbeidslivsfag ved skolen går kledd i profesjonelt arbeidstøy. Både gjennom intervjuene og når vi observerer hvordan de snakker med elevene om sitt eget fag og yrkesfag generelt, framstår de som tydelige

og stolte rollemodeller. Varierte lærerteam sammensatt av lærere med ulik yrkesbakgrunn er en suksessfaktor som styrker både tilbudet og vekker elevenes interesse for yrkesfag.

Lærerne i arbeidslivsfag forteller hvordan de bruker nettverket sitt i arbeidslivet for å skape aktivitet inn i skolen, etablere utprøvningsarenaer i bedrifter og la elevene møte rollemodeller i ulike yrker. En lærer i arbeidslivsfag som selv ikke har yrkesfaglig bakgrunn viser til eksempler på hvordan hun bringer fagkompetanse inn. Da en elev viste interesse for matlagning, tok læreren med elevene til kjøkkenet der en bekjent arbeidet som kokk. Læreren inviterte også malermestere på besøk før elevene selv skulle gjøre maleoppdrag på skolen.

En elevfortelling

Figur 8. Illustrasjonsbilde. En gutt snakker om sine opplevelser av faget kunst og håndverk.

Jeg setter pris på at vi har mange maskiner som gjør det enklere for oss. For hvis vi vil gjøre noe ordentlig, fra start til slutt, så har vi faktisk maskiner og alle verktøy som hjelper oss å få til det. Vi har forskjellige sager, filer - ja, masse greier.

«(...) det er mer gøy å sage for hånd. Da setter du den styrken til test og du jobber litt hardere. Da merker jeg at den mestringsfølelsen blir litt sterkere.»

Én ting er å bruke maskiner. Den får jobben gjort for deg. Men jeg syns det er mer gøy å sage for hånd. Da setter du styrken din på prøve og jobber litt hardere. Da merker jeg at mestringsfølelsen blir litt sterkere. Jeg liker å bruke kroppen, da føler jeg at jeg arbeider. Det er noe med det – når du jobber og blir litt sliten og har holdt på en stund, og når du er ferdig og ser på det du har gjort, og så er det liksom «nice».

Vi kan jo bygge opp en interesse for noe på skolen. Det kan jo gjøre at jeg får nye interesser eller får lyst til å lære mer. I kunst og håndverk øver vi opp kreativitet, å tenke logisk og å jobbe med det i en prosess.

En rådgiverfortelling

Figur 9. Illustrasjonsbilde. En rådgiver forteller om sin rolle for å synliggjøre yrkesfag.

Jeg jobber på ulike måter for å synliggjøre yrkesfag som en reell og attraktiv karrierevei. Jeg bruker informasjonsmaterieell fra både vilbli.no, utdanning.no og filmsnutter som belyser ulike utdannings- og yrkesveier. Jeg er tilgjengelig for spørsmål og legger opp til refleksjon med elevene og foresatte. Vi må være der at vi kan svare på spørsmål fra foresatte, og den generelle holdningen må være at yrkesfag gir deg muligheter. Jeg sier hvert eneste år: Du blir ingen verdens ting på studieforberedende utdanningsprogram. Forhåpentligvis blir du flink, men du blir ikke til noen ting. Har du tenkt å bli noe? Da må du gå på yrkesfag. Du kan alltid bli student senere hvis du vil.

«Jeg har en viktig jobb når det gjelder å snakke frem yrkesfag. At yrkesfag er ikke for dem som har dårlige karakterer. Yrkesfag er for dem som er interessert, men da må de vite hva de kan være interessert i»

I tillegg til individuell veiledning er jeg også tilgjengelig for å brukes i faget utdanningsvalg på alle trinnene. Jeg prøver å bygge på elevenes tanker og erfaringer når vi har karriereveiledning, og knytter dette for eksempel til egenskaper og ferdigheter, og til hva som kan være reelle valgmuligheter. Jeg tror veldig mye stopper opp på grunn av manglende yrkeskunnskap. Altså: Hva som finnes av yrker? Jeg vil at elevene virkelig skal finne ut hva som er mulig. Jeg har en viktig jobb når det gjelder å snakke frem yrkesfag. At yrkesfag er ikke for dem som har dårlige karakterer. Yrkesfag er for dem som er interessert, men da må de vite hva de kan være interessert i.

Elevene reiser ut på besøk til videregående en gang på våren i 9. trinn, og en gang på høsten i 10. trinn. Da får de erfare både reisevei og andre forhold ved både utdanningsprogrammene og skolene. Dette er viktig for å få et erfaringsgrunnlag for sine vurderinger og valg. Jeg håper har råd til å fortsette med dette.

En skolelederfortelling

Figur 10. Illustrasjonsbilde. En skoleleder ved en ungdomsskole snakker om viktigheten av arbeidslivsfag.

Som skoleleder har jeg sett hvilken betydning arbeidslivsfag har for både enkeltindivider og skolemiljøet som helhet. Faget gir elevene mulighet til å øve seg på håndverksferdigheter og yrkesoppgaver i praksis – ikke bare lese om dem. De får jobbe med konkrete oppgaver innen ulike yrkesfag og med elevbedrift, og jeg ser at elevene tar ansvar, de opplever mestring og stolthet. Det er verdifullt å se elever som tidligere var skoletrøtte, nå glede seg til skoledager fordi de får gjøre noe meningsfylt.

Arbeidslivsfag har også styrket det faglige og sosiale læringsmiljøet. Når praktisk anlagte elever får et alternativ til akademiske fag, blir det roligere i klasserommene og elevene blir mer motiverte. Mange oppdager at de faktisk trenger teoretisk kunnskap, som matematikk, for å lykkes med budsjett, regnskap og drift. Det gir en helt ny forståelse for fagene.

For å gi elevene det beste tilbudet, mener jeg vi må ha fagfolk med yrkeserfaring. Vi har ansatt en yrkesfaglærer og vi samarbeider med personer som har lært seg et yrkesfag gjennom praksis og selvstudier. De møter elevene på deres premisser og skaper engasjement.

«For å gi elevene det beste tilbudet, mener jeg vi må ha fagfolk med yrkeserfaring.»

Det er nå omtrent en tredjedel av skolens elever som velger arbeidslivsfag. Jeg tror det er fordi faget er et relevant og attraktivt alternativ for mange elever. Selv om faget ikke har høy status blant alle lærere, er det et viktig verktøy for å skape en mer inkluderende og fremtidsrettet skole.

En lærerfortelling

Figur 11. Illustrasjonsbilde. En lærer i arbeidslivsfag forteller om faget.

Mesteparten av tiden finner du meg på skolekjøkkenet – et sted som oser av mat og yrkesstolthet. Jeg er godt voksen, med mange år bak meg i arbeidslivet, og det er denne erfaringen jeg tar med meg inn i undervisningen. Som lærer i arbeidslivsfag brenner jeg for faget mitt, og engasjerer meg for elevene – for å vise dem at det finnes mange veier til et godt og meningsfylt yrkesliv.

Jeg er faglig sterk og trygg i det jeg gjør, men det viktigste for meg er å være engasjert. Jeg vil at elevene skal kjenne at dette er ekte – at det vi gjør her, faktisk betyr noe. Når elevene lager mat sammen, snakker vi ikke bare om oppskrifter og mathygiene. Vi snakker om arbeidsliv, samarbeid, ansvar og muligheter. Jeg prøver å vise elevene at yrkesfag ikke er et andrevalg, men en vei til et fremtidig yrke og økonomisk trygghet. Du kan faktisk tjene godt som fagarbeider – men det krever innsats. Det kan være lange dager med fysisk arbeid, man må ha stå-på-vilje.

«Når elevene lager mat sammen, snakker vi ikke bare om oppskrifter og mathygiene. Vi snakker om arbeidsliv, samarbeid, ansvar og muligheter.»

Jeg ser at det ikke er så veldig mange lærere her med yrkesfaglig bakgrunn, og derfor har lite å fortelle når elevene spør hvordan det er å gå på yrkesfag. Jeg møter ofte holdninger som at studieforbereidende er det beste valget, eller at yrkesfag er for dem som ikke klarer noe annet. Det gjør rekrutteringsarbeidet krevende, men også desto viktigere. Jeg prøver å være en motvekt til disse holdningene – å vise at det å velge yrkesfag er å velge en praktisk rettet og etterspurt vei inn i arbeidslivet. Det krever at vi som lærere er tydelige, ærlige og inspirerende. For å rekruttere til yrkesfag forteller jeg om mulighetene som finnes. Jeg synes det er fryktelig synd hvis de går inn på studiespesialiserende, og jeg vet at de slutter etter en måned. Vi må vise elevene at det

ligger stolthet i å mestre et håndverk, og at tradisjonelle håndverksfag kan gi mange muligheter – enten ved å starte egen bedrift eller ta høyere utdanning.

Jeg håper at mitt engasjement kan tenne en gnist hos noen av elevene. Kanskje velger de en vei de ellers ikke ville vurdert. Og kanskje er det nettopp på skolekjøkkenet vårt at denne reisen begynner.

Veien videre – hva skal til for å lykkes?

I prosjektet *Unge hender – grunnskolen som satsningsarena for yrkesfag og håndverksferdigheter?* har vi gjennomført 27 intervju på tre ungdomsskoler i Oslo. Prosjektet har vært støttet av såkornmidler fra barn- og ungesatsningen til OsloMet. Spørsmålsteget i prosjekt-tittelen uttrykker en usikkerhet vi håper kan erstattes med et punktum i fremtiden. Vår bekymring er at grunnskolen i dag satser for smalt når det gjelder å bygge barn og unges kompetanse for fremtidig yrkesliv. Til slutt i denne rapporten har vi sammenfattet hva som skal til dersom grunnskolen virkelig skal bli en satsningsarena for yrkesfag og håndverksferdigheter, basert på det vi har lært gjennom intervjuer med elever, lærere og rådgivere og skoleledere.

Styrke håndverksferdigheter

- **Mer tid i verksted**
Elevene trenger kontinuitet, progresjon og mengdetrening. Dette forutsetter at undervisningstimer ikke faller bort, at lærerne unngår lange introduksjoner, og at loggføring og teoretiske oppgaver ikke spiser av tiden i verkstedet. Elevens praktiske arbeidet bør tillegges størst vekt når lærerne setter karakterer kunst og håndverk og i arbeidslivsfag – ikke det elevene skriver eller sier.
- **Prioriter tilgang på verktøy, materialer og vedlikehold av verksteder**
Elevene får ikke utviklet håndverksferdigheter dersom verktøy er utilgjengelige eller verkstedene er nedslitte. Bekymringer knyttet til HMS må møtes med kompetanse og god organisering – i ikke ved å utelukke bruken av verksteder.
- **Sikre hensiktsmessig gruppestørrelser/god nok lærertetthet**
Å måtte vente lenge på hjelp fra lærer er et gjennomgående hinder for læring. Elever som ikke får veiledning, mister progresjon, og muligheten til å oppleve mestring blir betydelig redusert.

Kompetanseheving og tydelig prioritering fra skoleledelsen

- **Lærere med yrkesfaglig bakgrunn/håndverkskompetanse må inn i skolen**
Elevene lærer mer, tør mer og blir mer motiverte når læreren behersker verktøy, teknikker og yrkespraksis. Fagkompetanse kombinert med engasjement gir troverdighet og skaper rollemodeller.
- **Systematisk kompetanseutvikling for lærer**
Lærerne etterlyser støtte til å utvikle egen kompetanse. Dette kan innebære kurs i sikkerhetsopplæring, bruk av verktøy og maskiner, samt materialkunnskap.
- **Skoleledelsen må anerkjenne betydningen av håndverksferdigheter**
Vi ser at håndverksferdigheter ofte blir nedprioritert. For at ungdomsskolen skal utvikles som en arena som vekker yrkesfaglig interesse og gir relevant kunnskap, må skoleledelse og skoleeiere sikre tid, rom, synlighet og felles planleggingstid for lærerne.

Yrkesfag må bli synlig – for alle elever

- **Synliggjøring av yrkesfagene på skolen**
Produksjon, prosjekter og yrkesfaglige aktiviteter som er synlig på skolen, gjør yrkesfag til noe elevene kan se, stille spørsmål om og få interesse for.
- **Integrere yrkesretta oppgaver i flere skolefag**
Elevene opplever ofte liten sammenheng mellom skolefagene og praktiske yrker. Konkrete yrkesfaglige prosjekter – for eksempel fra bygg, helse, elektro og teknologi – bør integreres i fag som matematikk, kunst og håndverk, norsk og naturfag.
- **Lærere med yrkesfaglig bakgrunn og lærlinger som rollemodeller**
Elevene er tydelige: De påvirkes mer av «ekte folk» enn av brosjyrer. Elevene oppfatter at det er forskjell på å være tømrer eller kokk og det å bare snakke eller lese om tømrer- eller kokkefaget. Lærere med fagbrev og erfaring fra arbeidslivet er en annen type rollemodeller enn de voksne elevene ellers møter i ungdomsskolen. En lærer som går i arbeidstøy, er stolt av egen yrkesbakgrunn og kan formidle og utføre profesjonelle oppgaver sammen med elevene, gir ungdommene flere voksne rollemodeller de kan identifisere seg med. Lærlinger står enda nærmere elevene i alder, snakker ungdommenes språk og formidler ferske skole- og yrkeserfaringer på en måte som engasjerer.

Gjøre arbeidslivsfag til en reell og attraktiv øvingsarena

- **Arbeidslivsfag – et attraktivt fag for alle**
Når arbeidslivsfag oppleves som noe «svake elever» plasseres i, mister det all status. Å løfte faget som et reelt alternativ for alle elever, forutsetter en helhetlig satsing på skolen fra skoleledelse, rådgivere og kollegafellesskapet.

Med investering i materialer og utstyr som gir varierte og yrkesnære arbeidsoppdrag, kan arbeidslivsfag bli en viktig arena der elevene får prøve ut egne interesser og oppleve trivsel og livsmestring. Skal arbeidslivsfag bli attraktivt, må yrkesfag anerkjennes som en likeverdig utdanningsvei.

- **Arbeidslivsfag – som obligatorisk fag i grunnskolen**
Innfør arbeidslivsfag som et obligatorisk fag for alle elever – ikke som i dag, der de må velge bort fremmedspråk og opplever at de skaper en omvei for seg selv på videregående. La elevene velge yrkesretning etter interesser, og gjør arbeidslivsfag til en stolt del av grunnskolens profil som gir alle elevene praktiske, yrkesnære erfaringer. Det vil gi verdifull yrkesforberedende kompetanse, uansett om elevene skal videre på yrkesfaglige eller studieforberedende utdanningsprogram. Samtidig kan arbeidslivsfag skape en ny arena for mestring og trivsel – og bidra økt motivasjon for skolehverdagen, i kontrast til de senere års tall fra elevundersøkelsen.
- **Tydelig yrkesfaglig profil i arbeidslivsfag**
Når arbeidslivsfag har en tydelig yrkesfaglig profil med virkelighetsnært og profesjonelt innhold som er kjent for elever og foresatte, rådgivere, lærere og skoleledere, skaper det en populær læringsarena som elevene velger seg aktivt til. Når elevene tilbyr tjenester eller lager produkter som faktisk brukes eller selges, opplever de mestring og stolthet. Et suksesskriterium er at skoleledelsen framsnakker yrkesfag, setter av ressurser og legger til rette for at arbeidslivsfag blir en synlig og anerkjent del av skolens profil.
- **Laget rundt lærerne**
Når arbeidslivsfaget verdsettes av skoleledelsen og lærerkollegiet, har det positiv innvirkning på lærere som underviser i faget. At det er flere lærere som underviser i faget, styrker fagmiljøet og kan gjøre innholdet mer variert med en bredde av yrkesfaglige arbeidsoppdrag. Framsnakking og opplevelsen av likeverd gjør faget attraktivt både for lærere som underviser og for elever som velger det.
- **Yrkesnære fordypningsmuligheter**
Gjennom mengdetrening i arbeidslivsfaget får elever mulighet til å jobbe selvstendig og oppleve mestring. Det er stor forskjell på å lage noe skikkelig og bare få en smakebit av noe. Arbeidsoppdrag som er yrkesnære, gir en forsmak på voksenlivet. Gjennom arbeidet oppdager elevene sammenhengen mellom innsats og kvalitet. Når aktiviteten har tydelige koblinger til arbeidslivet gjør det at mange elever oppdager en framtidig utdanningsvei. De får prøve ut praktiske fag før de skal velge retning i videregående skole.
- **Inntektsgivende arbeid**
Når elevene tjener penger på det de produserer, øker motivasjonen, og de forstår sammenhengen mellom egen innsats, kvalitet og inntjening. Arbeidslivsfag kan gi en læringsarena der elever utvikler ferdigheter på et nivå som gjør dem i stand til å ta lønnet arbeid utenfor skoletid. Det gir arbeidstrening, styrker selvfølelsen og kan inspirere fremtidig yrkesvalg.

Samarbeid med videregående skoler og bedrifter

- **Fast hospitering og besøk i verksteder**
Elever trenger å se hva yrkesfag faktisk innebærer – ikke bare høre eller lese om det.
- **Nettverk med lokale bedrifter og virksomheter**
Samarbeid gir mulighet for yrkesnære arbeidsoppdrag, praksisbesøk og rollemodeller.

Mer tid til rådgivning og samarbeid om utvikling av elevenes karrierekompetanse

- **Rådgivere må få tid til refleksjon med elever og foresatte**
Rådgiverne beskriver at de har god nok informasjon om utdanning og yrker på nett, men at de mangler tid til å reflektere sammen med elever og foresatte om hva dette innebærer for den enkelte.
- **Tid og rom for samarbeid om karrierelæring**
En stor del av rådgiverjobben handler om å gi informasjon om utdanningsmuligheter og frister. Det er derimot lite tid til individuell karriereveiledning, eller samarbeid med lærere om karrierelæring i alle fag. Her ligger et ubrukt mulighetsrom: å tenke at “karrierelæring er hele skolens oppgave”, der tverrfaglig samarbeid – både intern og eksternt – utnyttes bedre.
- **Endre forventninger fra at studieforbereidende er det naturlige førstevalget**
Elever opplever at studieforbereidende utdanningsprogram tas for gitt som førstevalg, og at yrkesfag ses på og snakkes om som et annet og annerledes valg.
- **Korrigerer myter om at yrkesfag “stenger dører”**
Mange elever forteller at foreldrene «presser» dem mot studiespesialiserende. Det er behov for oppdatert og tydelig informasjon om lønnsutvikling, etter- og videreutdanning og karrieremuligheter i yrkesfag. Retten til å fullføre videregående, økte muligheter for omvalg og flere veier til fagbrev kan gi større fleksibilitet for dem som vurderer yrkesfag eller som valgte «feil» første gang. Dialog med foresatte og god informasjon er avgjørende.

Kulturendring – Yrkesfag som stolt og likeverdig utdanningsvei

- **Håndverksferdigheter og yrkesfag må framstå profesjonelt**
Der elevene møter engasjerte og stolte lærere med solid fagkompetanse, øker både interessen og respekten for håndverk og yrkesfag. Når yrkesfag omtales som «et tilbud for de teorisvake», «en enklere vei» eller «en omvei», faller interessen.
- **En helhetlig skole som likestiller håndverksferdigheter med andre ferdigheter**
En skole som satser på kompetente lærere og sikrer gode rammebetingelser – som ser ungdom, lar de bruke verktøy, maskiner og gir dem ansvar – skaper motiverte elever med tro på seg selv.

Referanser

- Bakken, A., Dæhlen, M. & Smette, I. (2013). Forsøk med arbeidslivsfag på ungdomstrinnet. Sluttrapport fra en følgeevaluering. *Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 11/2013*. https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/5061/7376_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Cappelen, Å., Dapi, B., Gjefsen, H.M. & Stølen, N.M. (2020). Framskrivninger av arbeidsstyrken og sysselsettingen etter utdanning mot 2040. Statistisk Sentralbyrå. Rapport 2020/41. <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/attachment/436239?ts=1758cde9da8>
- Djupedal, E. F. (2022). På skuldrene til de minste - grunnskolens timefordeling som verktøy for å skape framtida. *Nytt norsk tidsskrift*, 39(1). <https://doi.org/10.18261/nnt.39.1.4>
- Furholt, J. & Børing, P. (2024). *NHOs kompetansebarometer 2023. Ei kartlegging av kompetansebehovet til NHOs medlemsbedrifter i 2023. Rapport 2024:3*. NHO. <https://www.nho.no/contentassets/8e109c8e8c654fcb74ec48cabf5a142/nhos-kompetansebarometer-2023.pdf>
- Jia, Z., Kornstad, T., Stølen, N.M. & Hjemås, N.M. (2023). *Arbeidsmarkedet for helsepersonell fram mot 2040*. Statistisk Sentralbyrå. Rapport 2023/2. https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/artikler/arbeidsmarkedet-for-helsepersonell-ram-mot-2040/_attachment/inline/487396f0-0469-49de-8b79-092941ac346f:9861f0cf62d33b5643028f02e0e8f7c22f80a709/RAPP2023-02.pdf
- Kunnskapsdepartementet. (2020). *Læreplan for arbeidslivsfag på ungdomstrinnet (ARB01-03)*. Fastsett som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/arb01-03>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i kunst og håndverk (KHV01-02)*. Fastsett som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/khv01-02>
- Lillejord, S., Halvorsrud, K., Ruud, E., Morgan, K., Freyr, T., Fischer-Griffiths, P., Eikeland, O. J., Hauge, T. E., Homme, A. D., Manger, T., Kirkebøen, L. J. & Sandsør, A. M. J. (2015). *Frafall i videregående opplæring: En systematisk kunnskapsoversikt*. Kunnskapssenter for utdanning. https://www.regjeringen.no/contentassets/1e632f4a6e434af2b67950dc45aa2ffe/frafall_rapport_ksu_e.pdf
- Lødding, B. (2006). Samtaler med ungdom utenfor videregående opplæring. I E. Markussen, B. Lødding, N. Sandberg & N. Vibe (Red.), *Forskjell på folk – hva gjør skolen? Valg, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner tre og et halvt år etter* (s. 119-157) (NIFU rapport 2006:3). NIFU STEP.
- Markussen, E. (2010). Valg og gjennomføring av videregående opplæring før Kunnskapsløftet. (2010). *Acta Didactica Norge*, 4(1). <https://doi.org/10.5617/adno.1057>
- Meld. St. 34 (2023–2024). *En mer praktisk skole — Bedre læring, motivasjon og trivsel på 5.–10. trinn*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-34-20232024/id3052898/>
- Nordtun, K. N. (2024, 13. september). En mer praktisk skole for bedre læring, motivasjon og trivsel (Tale/innlegg). <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/en-mer-praktisk-skole-for-bedre-laring-motivasjon-og-trivsel/id3053301/>
- Seland, I. (2012). Hvorfor slutter ungdommer fra videregående skole? I E. Markussen & I. Seland (Red.), *Å redusere bortvalg – bare skolenes ansvar? En undersøkelse av bortvalg ved de*

videregående skolene i Akershus fylkeskommune skoleåret 2010-2011 (s. 32-48) (NIFU rapport 2012:6). NIFU.

Thrana, H. M. (2016). Ungdommens forklaringer på hvorfor de ikke fullfører videregående opplæring. I K. Reegård & J. Rogstad (Red.), *De Frafalne. Om frafall i videregående opplæring – hvem er de, hva vil de og hva kan gjøres?* (s. 89-111). Gyldendal akademisk.

Utdanningsdirektoratet. (2025). *Fag- og timefordeling og tilbudsstruktur for Kunnskapsløftet Udir-1-2025*. <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Innhold-i-oppleringen/udir-1-2025/>

Utdanningsdirektoratet. (2025, 8. september). *Høring om å gjøre det obligatorisk å tilby arbeidslivsfag på 8. til 10. trinn i grunnskolen*. <https://hoering.udir.no/hoering/3609>

Utdanningsdirektoratet. (2025). *Søkertall for videregående opplæring skoleåret 2025-26*. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-videregaende-skole/analyser/2025/fortsatt-okning-i-sokere-til-yrkesfag/>

Vigtel, T.C. (2024). *Framskrivning av tilbud av og etterspørsel etter utdanning mot 2050*. Statistisk Sentralbyrå. Rapport 2024/48. https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/artikler/framskriving-av-tilbud-av-og-etterspørsel-etter-utdanning-mot-2050/_attachment/inline/9e0749ea-f5cc-45cc-85f4-99113a282df7:cfd504b4aec677dbda45e7de7008cb87de34253c/RAPP2024-48.pdf

Wibe, H. W. (2024, 17. oktober). *En hel generasjon skriker etter større satsning på sløyd i skolen*, Trønderavisa, Innlegg.

Prosjektgruppen

Prosjektleder Eva Lutnæs (TKD/EST) er professor i kunst- og håndverksdidaktikk. Lutnæs er prosjektleder for *Ferdighetstrapp for tresløyd*, et utviklingsarbeid med følgeforskning som har fått støtte fra Sparebankstiftelsen DnB via satsningen *Håndverkløftet*. Lutnæs har 22% stilling i faget kunst og håndverk i ved Ener ungdomsskole. Hun har tidligere erfaring med å undervise 8. trinn i arbeidslivsfag (2015-2018). Lutnæs har publisert en rekke artikler om ansvarlig kreativitet, kritisk refleksjon og designkompetanse på ungdomstrinnet.

Marit Lensjø (LUI/YLU) er førsteamanuensis i yrkespedagogikk. Lensjø har 20 års erfaring som rørlegger, prosjektleder og ingeniør i byggebransjen, samt 10 års praksis som yrkesfaglærer i videregående skole. Hennes forskningsinteresser og vitenskapelige publikasjoner er knyttet til utdanningsstrukturer og overganger, og til hvordan dannelse, praktiske og kroppsliggjorte kunnskapsformer tilegnes og oppleves, anvendes og formidles i skole, universitet og arbeidsliv.

Karen Brønne (TKD/EST) er professor II i kunst- og håndverksdidaktikk ved OsloMet, og professor ved Institutt for design, kunst og håndverk ved Høgskulen i Volda. Hun har 20 års undervisningserfaring fra grunnskolelærerutdanning, praktisk-pedagogisk utdanning og barnehagelærerutdanning, i tillegg til bachelorstudie i design, kunst og håndverk. Hun har jobbet innen masterutdanninger i kunst- og håndverksdidaktikk ved HVL (Høgskulen på Vestlandet), både i Bergen og på Stord. Forskningsinteresse er knyttet til håndverksundervisning og dannelsesperspektiv i kunst- og håndverksfagene, veiledning, kunstnerisk utviklingsarbeid og tegnedidaktikk i grunnskole og høyere utdanning.

Torill Hammeren Møllerhagen (LUI/YLU) er førstelektor og er styremedlem i Opplæringskontoret for små håndverksfag. Hun underviser og veileder ved yrkesfaglærerutdanningen inne Frisør, blomster, interiør og eksponeringsdesign og Håndverk, design og produktutvikling. Møllerhagen har bakgrunn som kjole- og draktsyer og yrkesfaglærer. Forskningsinteresser er særlig knyttet til det yrkesfaglige feltet og hvordan elever på ungdomstrinnet skal gis et reelt og bevisst valg til videregående opplæring gjennom å ivareta sentrale aktører som elever, lærlinger, praksislærere og lærere i skole og arbeidsliv.

Tore Andre Ringvold (TKD/EST) er førstelektor i kunst og designdidaktikk. Han har en variert bakgrunn fra industridesign, visuell kommunikasjon, reklame og undervisning fra videregående skole. Den publiserte forskningen omhandler fremtidsscenarioer og kritisk designkompetanse i grunn- og videregående skole samt bruken av visualisering med generativ KI i skapende læringsprosesser. Han er studieprogramleder for LUPE utdanningen i design, kunst og håndverk (4-5 år) og nestleder i Kunst og design i skolen.

Lars Rolf Larsen (LUI/YLU) er universitetslektor. Larsen har 20 års erfaring som bil- og mc-mekaniker, administrativ og teknisk leder av motorsykkelverksted, samt 15 års praksis som yrkesfaglærer ved Teknologi og industrifag i videregående skole. Forskningsinteresser er knyttet til fag- og yrkesopplæring, både nasjonalt og internasjonalt. Særlige interesseområder er hvordan faget yrkesfaglig fordypning er praksisforankret og yrkesrelevant, og hvordan elevene ivaretas i spenningsfeltet som oppstår i overgangene mellom ungdomsskole, videregående skole og arbeidslivet.

Ingri Strand (TKD/EST) er førsteamanuensis i fagdidaktikk og digital utvikling i kunst og håndverk. Forskningsinteresse er særlig knyttet til koblingen mellom teknologi, skapende prosesser og elevers læring. Hun har gjort feltarbeid på ungdomstrinnet gjennom sitt ph.d.-prosjekt, og har også undervisningserfaring fra medier og kommunikasjon på videregående skole og kunst og håndverk på barneskolen.

Malin Sofie Landmark (LUI/YLU) er universitetslektor. Hun har bakgrunn i det sosialfaglige arbeidsfeltet og underviser på flere av rådgivnings- og veiledningsstudiene på OsloMet. Forskningsinteressen knytter seg blant annet til karriereveiledning og samarbeid i ulike livsfaser, derav også knyttet til barn og unge.

Bibbi Omtveit (TKD/EST) er stipendiat ved OsloMet. Hun forsker på gruppestørrelse og lærertetthet i grunnskolefaget kunst og håndverk, og hvilken betydning dette har for lærernes undervisning og elevenes læringsmuligheter i faget. Hun har erfaring som redaktør i tidsskriftet FORM og som lektor i kunst og håndverk i ungdomsskolen.

Figur 12. Prosjektgruppen. Fra venstre: Malin Sofie Landmark, Lars Rolf Larsen, Torill Hammeren Møllerhagen, Marit Lensjø, Ingri Strand, Karen Brønne, Tore Andre Ringvold, Eva Lutnæs (prosjektleder) og Bibbi Omtveit.